

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОЇ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ
ШОСТОГО РОКУ ЖИТТЯ У ВЗАЄМОДІЇ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ
ОСВІТИ І СІМ'Ї»**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи DO1-M19z,
спеціальності 012 Дошкільна освіта
за освітньо-професійною програмою
Дошкільна освіта
(заочна форма навчання)

Тарановська Іванна Михайлівна

Керівник: **Бабюк С. М.**,
кандидат педагогічних наук,
доцент

Рецензент: **Юрчишин Ю. В.**,
кандидат наук з фізичного виховання
та спорту, доцент

Кам'янець-Подільський – 2020 р.

ЗМІСТ

	ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОЇ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ 6-го РОКУ ЖИТТЯ У ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ ЗДО І СІМ'Ї	6
1.1	Теоретичні засади формування здорової особистості дошкільника	6
1.2	Взаємодія ЗДО і сім'ї у вихованні здорової особистості дитини як психолого-педагогічна проблема	14
1.3	Діагностика сформованості здорової особистості дитини 6-го року життя у практиці роботи ЗДО.....	25
РОЗДІЛ 2	ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ АПРОБУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОЇ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ 6-го РОКУ ЖИТТЯ У ПРОЦЕСІ ВЗАЄМОДІЇ ЗДО І СІМ'Ї	40
2.1	Сутність педагогічної технології формування здорової особистості дитини 6-го року життя у процесі взаємодії ЗДО і сім'ї	40
2.2	Методика впровадження педагогічної технології формування здорової особистості дитини 6-го року життя у процесі взаємодії ЗДО і сім'ї	56
2.3	Оцінка ефективності педагогічної технології формування здорової особистості дитини 6-го року життя у процесі взаємодії ЗДО і сім'ї	62
	ВИСНОВКИ	74
	СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77
	ДОДАТКИ	84

ВСТУП

Актуальність теми. Проблема формування особистості дитини на засадах здорового способу життя вивчалася в різних аспектах представниками наукової думки (Л. Божович, Л. Виготським, О. Запорожцем, В. Котирло, О. Леонтьєвим, Ю. Приходько, С. Рубінштейном, Т. Титаренко та іншими), західними ученими (Е. Еріксоном, А. Маслоу, К. Роджерсом, З. Фрейдом, К. Юнгом та іншими).

У сучасній вітчизняній науці різнобічно досліджено феномен здоров'я, розкрито гармонійну єдність фізичної, духовної та психо-соціальної його сфер, визначено чинники становлення і розвитку здоров'я особистості. Зокрема, питанням охорони, збереження і зміцнення здоров'я дітей присвячено роботи Т. Андрющенко, О. Богініч, Е. Вільчковського, Л. Волкова, Н. Денисенко, О. Дубогай, О. Іванашко, Н. Лисенко, Л. Лохвицької, З. Плохій, С. Юрочкиної та інших. Щодо формування здорової особистості в період дошкільного дитинства актуальними є праці І. Беха, О. Кононко, В. Кузьменко, С. Кулачківської, С. Ладивір, Л. Сварковської.

Нині актуальним є питання формування здорової особистості у взаємодії ЗДОі сім'ї, прищеплення педагогічної культури батькам. Упродовж останнього десятиліття означену проблему досліджували у контексті: структурних і функціональних міжкомпонентних зв'язків педагогічної культури батьків (Т. Алексеєнко, О. Докукіна); педагогічної просвіти батьків (О. Добош, Т. Поніманська); особливостей взаємодії соціальних інститутів із родинами (А. Марушкевич, Т. Кравченко, А. Кузьмінський); специфіки співпраці працівників дошкільних навчальних закладів із сім'ями в різних аспектах виховання дітей (С. Бабюк, Г. Беленька, О. Богініч, Н. Кот, Т. Пагута, Т. Фінчук); професійної підготовки студентів дошкільних факультетів до роботи у сім'ях (М. Машовець) тощо.

Актуальність проблеми зумовили вибір теми дипломної роботи: **„Формування здорової особистості дитини шостого року життя у процесі взаємодії закладу дошкільної освіти і сім'ї”**.

Мета дослідження – на підставі аналізу психолого-педагогічних основ формування здорової особистості теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічну технологію формування здорової особистості дитини 6-го року життя у процесі взаємодії ЗДО і сім'ї.

Задачі дослідження:

1. Вивчити стан розробленості проблеми формування здорової особистості дитини 6-го року життя у процесі взаємодії ЗДО і сім'ї в психолого-педагогічній літературі; уточнити науковий зміст основних категорій дослідження.

2. Визначити критерії, показники та діагностувати рівні сформованості здорової особистості дитини 6-го року життя.

3. Охарактеризувати сучасний стан формування здорової особистості дитини 6-го року життя у процесі взаємодії ЗДО і сім'ї.

4. Розробити й запровадити в практику педагогічну технологію формування здорової особистості дитини 6-го року життя у процесі взаємодії ЗДО і сім'ї та перевірити її ефективність.

Об'єкт дослідження – формування здорової особистості дитини 6-го року життя в умовах діяльності ЗДО.

Предмет дослідження – змістово-технологічне забезпечення формування здорової особистості дитини 6-го року життя у процесі взаємодії ЗДО і сім'ї.

Для досягнення мети та вирішення задач дослідження використано такі **методи:**

– *теоретичні* (аналіз, синтез, порівняння, систематизація, узагальнення, абстрагування – для визначення поняттєво-категоріального апарату дослідження, розроблення його методики, для вивчення теоретичних основ досліджуваної проблеми);

– *емпіричні* (вивчення практики роботи ЗДО із заявленої теми; спостереження та аналіз різних видів діяльності дітей, індивідуальні бесіди з дошкільниками – для діагностування рівнів сформованості здорової особистості дитини; опитування; педагогічний експеримент – констатувальний, формувальний, контрольний етапи);

– *методи математичної статистики* для доведення ефективності застосування педагогічної технології формування здорової особистості дитини 6-го року життя в процесі взаємодії ЗДО і сім'ї).

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні й практичні результати дослідження було представлено у доповідях та повідомленнях на науково-практичних конференціях різних рівнів.

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлено у 2 публікаціях.

База дослідження. Дослідження проводилось на базі закладу дошкільної освіти № 2 «Барвінок» м. Сокиряни, Чернівецької області. У дослідженні брали участь 16 дітей середнього дошкільного віку групи «Ягідка» та 23 дитини середнього дошкільного віку групи «Веселі гноми».

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, додатків, списку використаних джерел (всього 72 найменування). Основний текст викладено на 76 сторінках, містить 1 таблицю, 10 рисунків. Загальний обсяг дипломної роботи – 112 сторінок.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано педагогічну технологію формування здорової особистості дошкільника. Результати дослідження засвідчили досягнення мети, розв'язання задач та стали підставою для таких *висновків*:

1. Вивчено стан розробленості проблеми формування здорової особистості дитини 6-го року життя у процесі взаємодії ЗДО і сім'ї в психолого-педагогічній літературі. Виявлено, що науковцями досліджено загальні питання формування особистості дитини дошкільного віку, взаємозв'язок фізичного, психічного та соціального здоров'я, особливості взаємодії ЗДО з родинами тощо. Уточнено зміст основних категорій дослідження: „здорова особистість”, „здорова особистість дитини 6-го року життя”, „формування здорової особистості дитини”, „педагогічна технологія формування здорової особистості дитини 6-го року життя”, „взаємодія ЗДО і сім'ї”.

Дефініція „здорова особистість” синтезує й гармонійно поєднує поняття „здоров'я” у сукупності його складових та структуру особистості. *Здорова особистість* – це особистість, яка готова сприймати педагогічний (виховний) вплив у цілому, в тому числі щодо культивування здоров'ятворчої діяльності, аналізувати його з позицій власного життєвого досвіду і втілювати модель здоров'я у власній поведінці.

Здорова особистість дитини 6-го року життя зорієнтована на позитивне сприйняття моделі здорового способу життя, запропонованого дорослими, прагне до її підтримання; знає про здоров'я та його чинники; застосовує отримані знання у повсякденній діяльності, проявляючи відповідний характер поведінки і зрілість особистісних сфер (емоційної, вольової, пізнавальної).

Формування здорової особистості дитини – процес засвоєння дитиною знань про здоров'я (когнітивний компонент), забезпечення

прагнення бути здоровим (емоційно-ціннісний компонент) і застосування цих знань та мотивації на практиці (діяльнісний компонент). Повноцінне формування здорової особистості в період дошкільного віку є ефективним лише за умови забезпечення взаємодії дітей і дорослих у системі „педагоги – діти – батьки”.

Взаємодія ЗДО і сім'ї (в контексті дослідження) – процес взаємного впливу, співпраці між дошкільним навчальним закладом і сім'єю, що характеризується двосторонньою активністю, спрямованою на реалізацію поставленої мети – формування здорової особистості дитини та підвищення рівня педагогічної культури батьків з питань формування здорової особистості дошкільника.

2. Визначено критерії (знання про складові здорової особистості; прагнення до самоформування як здорової особистості; поведінка здорової особистості дошкільника), показники (знання про будову організму, засоби гігієни, оздоровлення; емоційно-позитивна налаштованість на засвоєння знань про власне тіло, визнання доцільності режиму дня, доброзичливі стосунки між членами родини й іншими людьми; використання знань про органи тіла в різних видах дитячої діяльності; свідоме дотримання режиму дня); діагностовано рівні сформованості здорової особистості дитини 6-го року життя (високий, достатній, середній, низький). Виявлено, що майже у половини дітей (56,2 % в КГ та 56,1 % – в ЕГ) діагностовано середній та низький рівні сформованості здорової особистості.

3. Розроблено й запроваджено в практику педагогічну технологію формування здорової особистості дитини 6-го року життя у процесі взаємодії ЗДО і сім'ї як комплексний процес оздоровчого спрямування, заснований на взаємодії всіх суб'єктів освітньої діяльності, використанні сучасних засобів організації освіти, спрямований на розвиток особистості дошкільника, що сприймає здоров'я як цінність, володіє знаннями про основи здоров'я, прагне до їх пошуку і самостійно використовує у власній діяльності.

У змістовій площині технологія формування здорової особистості дитини 6-го року життя у процесі взаємодії ЗДО і сім'ї містить у своїй структурі сім взаємопов'язаних дидактичних модулів, які скомпоновано з блоків, що передбачають просвітницькі заходи для батьків, їхню самостійну освітню діяльність, взаємодію батьків і дітей, самостійну діяльність дітей, різні діагностичні процедури.

Упровадження педагогічної технології формування здорової особистості дитини 6-го року життя у процесі взаємодії ЗДО і сім'ї передбачає насамперед збагачення педагогічної культури батьків з питань формування здорової особистості дитини, використання єдиних підходів з боку батьків та вихователів ЗДО до охорони, збереження і зміцнення здоров'я дітей та позиціонування його як найвищої цінності.

За результатами дослідження доведено ефективність розробленої і впровадженої педагогічної технології формування здорової особистості дитини 6-го року життя у процесі взаємодії ЗДО і сім'ї. Кількість дітей ЕГ з високим рівнем сформованості здорової особистості зросла на 13,7 %, достатнім – на 17,6 %, з середнім рівнем зменшилася на 17,2 %, з низьким – на 14,1 %. У дітей КГ відбулися незначні позитивні зміни. Отримані за результатами впровадження розробленої педагогічної технології зміни є статистично достовірними, що підтверджено застосуванням методів математичної статистики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко Т. Ф. Молода сім'я: умови виховання дитини : [наук.-метод. посіб.]. Київ : Ексімерсервіс, 2004. С. 48–50.
2. Амонашвили Ш. Психологические основы педагогики сотрудничества. Київ : Освіта, 1991. 110 с.
3. Андриющенко Т. К. Формування ціннісного ставлення до власного здоров'я в дітей старшого дошкільного віку : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Київ, 2007. 258 с.
4. Анцупов А. Я., Шипилов А. И. Словарь конфликтолога СПб. : Питер, 2006. 528 с.
5. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку „Я у Світі” / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України ; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. Київ : Світич, 2008. 430 с.
6. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богущ, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богущ А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. Київ : Видавництво, 2012.
URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-na-sajt-ostatochnij.pdf> (дата звернення 10.10.2019).
7. Бех І. Д. Біля витоків сутності особистості // Шлях освіти. 1999. № 2. С. 11.
8. Беленька Г. В. Здоров'я дитини – від родини : [кол. монографія] / Г. В. Беленька, О. Л. Богініч, М. А. Машовець. Київ : СПД Богданова А. М., 2006. 220 с.
9. Богініч О. Оздоровчу ідеологію – в життя малят // Дошкільне виховання. 2006. № 7. С. 7–9.

10. Бойченко Т., Колотій Н., Царенко А. Як виростити дитину здоровою : посіб. [для батьків учнів молодшого шкільного віку]. Київ : Прем'єр-Медіа, 2001. 204 с.
11. Бойченко Т. Є. Здоров'язберігаюча компетентність як ключова в освіті України // Основи здоров'я та фізична культура. 2008. № 11–12. С. 6–7.
12. Большая медицинская энциклопедия : [в 30 т.] / ред. Б. Петровский. 3-е изд. Москва : Сов. энцикл., 1978. Т. 8. 528 с.
13. Вайнер Э. Валеология : [учеб. для вузов]. Москва : Флинта-Наука, 2002. 416 с.
14. Веселка здоров'я : книга для читання дітям дошкільного віку : [хрестоматія] / уклад. Л. В. Лохвицька, Т. К. Андрющенко. Тернопіль : Мандрівець, 2007. 268 с.
15. Витоки здоров'я дитини : [навч.-метод. посіб.] / Н. Ф. Денисенко, Л. В. Лиходід, С. В. Лупінович, А. Ф. Михайличенко. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 160 с.
16. Вільчковський Е. С., Денисенко Н. Ф. Організація рухового режиму дітей у дошкільних навчальних закладах : [навч.-метод. посіб. Тернопіль : Мандрівець, 2008. 246 с.
17. Волков Л. В. Молодший шкільний вік: виховна спрямованість занять фізичною культурою і спортом : [навч. посіб]. Київ : Освіта України, 2008. 120 с.
18. Гончаренко С. У. Педагогічні дослідження : методологічні поради молодим науковцям. Київ : АПН України, 1995. 45 с.
19. Денисенко Н. Оздоровчі технології в освітньому процесі // Дошкільне виховання. 2004. № 12. С. 4–6.
20. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : [навч. посіб.]. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
21. Діти і соціум: Особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : [монографія] / [А. М. Богуш, Л. О. Варяниця,

Н. В. Гавриш, С. М. Курінна, І. П. Печенко ; наук. ред. А. М. Богуш ; за заг. ред. Н. В. Гавриш]. Луганськ : Альма-матер, 2006. 368 с.

22. Докукина Е. М. Взаимодействие семьи и школы в формировании нравственных основ поведения младших школьников : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1993. 134 с.

23. Дубогай А. Д. Психолого-педагогические основы формирования здорового образа жизни школьников младших классов : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1991. 374 с.

24. Журавлев А. Л. Совместная деятельность как объект социально-психологического исследования // Совместная деятельность: методология, теория, практика : [монографія] / отв. ред. А. Л. Журавлев. Москва : Наука, 1988. С. 19–30.

25. Іванашко О. Є. Психологічний аналіз усвідомлення здорового способу життя дітьми дошкільного віку : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 „Педагогічна і вікова психологія”. Рівне, 2001. 20 с.

26. Калуська Л., Щулькіна Н. Валеологія в дитячому садку та вдома. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1999. 56 с.

27. Коберник О. М. Управління виховним процесом у загальноосвітньому закладі : [монографія]. Київ : Наук. світ, 2003. 230 с.

28. Коментар до Базового компонента дошкільної освіти в Україні : [наук.-метод. посіб.] / наук. ред. О. Л. Кононко. Київ : Ред. журн. „Дошкільне виховання”, 2003. 243 с.

29. Кононко О. Л. Плекаємо здорову особистість з дитинства // Сімейний лікар. 2007. № 1. С. 3–4.

30. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : [навч. посіб. для вищих навч. закладів]. Київ : Освіта, 1998. 255 с.

31. Конституція України : Основний Закон. Київ : Школа, 2002. 48 с. (Серія „Закони України”).

32. Кравченко Т. В. Соціалізація дітей шкільного віку у взаємодії сім'ї і школи : [монографія]. Київ : Фенікс, 2009. 416 с.
33. Кузьменко В. Індивідуальний підхід: десять кроків // Дошкільне виховання. 2006. № 7. С. 10–12.
34. Кузьмінський А. І. Педагогіка родинного виховання : [навч. посіб.]. Київ : Знання, 2006. 324 с.
35. Кулачківська С. Є., Ладивір С. О. Я – дошкільник (Вікові та індивідуальні аспекти психічного розвитку). Київ : Нора-принт, 1996. 108 с.
36. Лесгафт П. Ф. Семейное воспитание ребенка и его значение. Москва : Педагогика, 1991. 174 с.
37. Ломов Б. Ф. Психические процессы и общение // Методологические проблемы социальной психологии. Москва : Наука, 1975. С. 106–123.
38. Лохвицька Л. В. Співпраця ЗДОз родинами вихованців: історія і сучасність // Пед. вісн. 2007. № 4. С. 25–27.
39. Лохвицька Л. В., Андрющенко Т. К. Виховання здорової дитини у сучасній сім'ї. Сім'я – берегиня здоров'я дитини : [навч.-метод. посіб.]. Тернопіль : Мандрівець, 2010. 228 с.
40. Лохвицька Л. В., Андрющенко Т. К. Дошкільникам про основи здоров'я : [навч.-метод. посіб.]. Тернопіль : Мандрівець, 2008. 192 с.
41. Лохвицька Л. В. Навчи мене бути здоровим! : зошит з основ здоров'я для дошкільнят (ст. дошк. вік). Тернопіль : Мандрівець, 2008. 56 с.
42. Лохвицька Л. В. Співпраця дошкільних навчальних закладів із родинами // Пед. вісн. 2007. № 2. С. 32–34.
43. Лохвицька Л. В. Підготовка вихователів дошкільних навчальних закладів до формування здорової особистості дошкільника // Обрії : наук.-педагог. журнал. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2009. № 2. С. 88–91.
44. Машовець М. А. Підготовка студентів до співпраці з батьками дітей дошкільного віку. Київ : Логос, 2000. 127 с.

45. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : [навч. посіб.]. Київ : Гардарики, 2003. 615 с.
46. Молода сім'я в Україні: проблеми становлення та розвитку : Тематична державна доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2002 року / ред. кол. : В. І. Довженко, А. А. Ноур, О. О. Яременко. Київ : Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. 140 с.
47. Омельченко Л. П. Здоров'ятворча педагогіка. Харків : Вид. група „Основа”, 2008. 205 с.
48. Організація фізкультурно-оздоровчої роботи в дошкільному навчальному закладі : інструктивно-методичні рекомендації : лист М-ва освіти і науки України від 27.08.04 № 1/9–438 // Дошкільне виховання. 2004. № 10. С. 5–7.
49. Освітні технології : [навч.-метод. посіб.] / [О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.] ; за заг. ред. О. М. Пехоти. Київ : А.С.К., 2002. 255 с.
50. Підласий І. П. Практична педагогіка, або Три технології : інтерактивний підручн. [для педагогів ринкової системи освіти]. Київ : Слово, 2004. 616 с.
51. Плохій З. П. Валеологія та екологія у змісті дошкільної освіти // Підготовка педагогічних кадрів і діяльність навчальних закладів нового типу в системі національної освіти: досвід і перспективи розвитку : Зб. наук. пр. Ч. 2. Чернівці : ЦНТІ, 2002. С. 506–512.
52. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : [навч. посіб. для студ. вищих навч. закл.]. Київ : Академвидав, 2004. 456 с.
53. Постовий В. Г. Тенденції і пріоритети виховання дітей у сучасній сім'ї : [монографія]. Київ : Ін-т проблем виховання АПН України, 2006. 190 с.
54. Про дошкільну освіту : Закон України. Київ : Ред. журн. „Дошкільне виховання”, 2001. 56 с.

55. Про систему роботи з дітьми, які не відвідують дошкільні навчальні заклади : інструктивно-методичний лист М-ва освіти і науки України // Дошкільне виховання. 2007. № 11. С. 3–10.
56. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку „Впевнений старт” // Палітра педагога. 2010. № 6. С. 4–25.
57. Програма формування педагогічної культури батьків / за ред. В. Г. Постоного. Київ : ДЦССМ, 2003. 108 с.
58. Психологічна енциклопедія / [авт.-упоряд. О. М. Степанов]. Київ : Академвидав, 2006. 424 с.
59. Родинна педагогіка : [навч.-метод. посіб.]. / А. А. Марушкевич, В. Г. Постовий, Т. Ф. Алексеєнко та ін. Київ : Парапан, 2002. 216 с.
60. Русова С. Вибр. педагогічні твори. Київ : Освіта, 1996. 304 с.
61. Сварковська Л. А. Особливості фізичного виховання дітей з порушенням зору // Дитячий садок. 2011. № 14. С. 6–7.
62. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : [учеб. пособ.]. Москва : Народное образование, 1998. 256 с.
63. Семенова Н. І. Концепт „здорово особистість” у сучасній парадигмі формування особистості дошкільника // Вісн. Прикарпат. ун-ту : Педагогіка. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2011. Вип. XXXVIII. С. 97–100.
64. Сім'я в умовах становлення незалежної України (1991–2003 роки) : Держ. доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2003 р. / ред. кол. : В. І. Довженко, А. А. Ноур, О. О. Яременко. Київ : Держ. ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. 254 с.
65. Соціолого-педагогічний словник / за ред. В. В. Радула. Київ : ЕксОб, 2004. 304 с.
66. Сухомлинский В. Мудрость родительской любви. Москва : Молодая гвардия, 1988. 303 с.
67. Терещенко О. Родинні збори в дитячому садку // Дошкільне виховання. 2007. № 2. С. 18–20.

68. Фізична культура – дошкільникам. Планування роботи за Базовою програмою розвитку дитини дошкільного віку / [Л. А. Сварковська, О. О. Єршова, М. В. Галичина та ін.] ; наук. ред. та упоряд. Ліна Андріївна Сварковська. Київ : Мандрівець, 2009. 144 с.

69. Формування здорового способу життя : навч. посіб. для слухачів курсів підвищення кваліфікації держ. службовців / [О. Яременко, О. Вакуленко, Л. Жаліло, Н. Комарова та ін.]. Київ : Укр. ін-т соціальних досліджень, 2000. 232 с.

70. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки : [навч. посіб.] / упоряд. З. Н. Борисова, В. У. Кузьменко ; заг. ред. З. Н. Борисова. Київ : Вища шк., 2004. 511 с.

71. Энциклопедический социологический словарь / под ред. Г. В. Осипова. Москва : ИСПИ РАН, 1995. 939 с.

72. Юрочкіна С. О. Педагогічні засади валеологічного виховання дітей старшого дошкільного віку : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 „Загальна педагогіка та історія педагогіки”. Київ, 1997. 153 с.